

MUSTAQILLIKNING DASTLABKI YILLARIDA O'ZBEKISTONDA SIYOSIY UYG'ONISH VA SIYOSIY PARTIYALARNING VUJUDGA KELISHI

Atajanova Dilnoza Adilbayevna

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti
universiteti akademik litseyi tarix fani o'qiruvchisi

E-mail: diltor0701@gmail.com

Tel: +998955457749

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17196868>

Annotasiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishgan dastlabki yillarida mamlakat siyosiy hayotida yuz bergan tub o'zgarishlar yoritilgan. Unda siyosiy uyg'onish jarayonlari, fuqarolarning siyosiy ongi va faolligining ortishi, shuningdek, siyosiy partiyalar tizimining shakllanishi haqida so'z yuritiladi. Xususan, Xalq demokratik partiyasi, "Adolat" sotsial-demokratik partiyasi, "Milliy tiklanish" demokratik partiyasi, "Fidokorlar" milliy demokratik partiyasi kabi ilk siyosiy tuzilmalar faoliyati va ularning jamiyat rivojiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Maqola siyosiy plyuralizm va fuqarolik jamiyati shakllanishidagi muhim jarayonlarni aks ettiradi.

Kalit so'zlar: mustaqillik, siyosiy uyg'onish, siyosiy partiyalar, demokratik islohotlar, fuqarolik jamiyati, siyosiy plyuralizm, Xalq demokratik partiyasi, Adolat, Milliy tiklanish, Fidokorlar.

1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakat hayotida tub burilish davri boshlandi. Avvalo, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida bozor iqtisodiyoti hamda demokratik tamoyillarga asoslangan jamiyatni shakllantirishga qaratilgan islohotlar boshlangan edi. Bu jarayonlarda siyosiy uyg'onish, fuqarolarning siyosiy ongi va faolligining ortishi hamda siyosiy partiyalar tizimining shakllanishi alohida ahamiyat kasb etdi.

Mustaqillikdan so'ng O'zbekiston jamiyatida quyidagi omillar siyosiy uyg'onishga zamin yaratdi:

1. Yangi davlat mustaqilligi – o'z milliy manfaatlariga tayangan mustaqil siyosiy tizimni shakllantirish zaruriyati paydo bo'ldi.

2. Totalitar tuzumdan chiqish – sobiq ittifoq davrida bir partiyaviy tizim mavjud bo'lib, jamiyatda siyosiy plyuralizmga imkon berilmagan edi. Mustaqillik bu cheklovlarni bartaraf etdi.

3. Demokratik qadriyatlarga intilish – so'z erkinligi, fikrlar xilma-xilligi va siyosiy tanlov huquqi xalq orasida asta-sekin shakllanib bordi.

4. Huquqiy asoslarning yaratilishi – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida fuqarolarning siyosiy birlashmalarga qo'shilish huquqi kafolatlandi.

Mustaqillikning ilk yillarida siyosiy partiyalar tizimi shakllanib, ular mamlakat siyosiy hayotida faol ishtirok eta boshladilar:

1. O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi (XDP) – 1991-yilda tashkil etilgan. U sobiq kommunistik partiya negizida vujudga kelib, dastlab ijtimoiy-demokratik yo'nalishda faoliyat yuritdi.

2. "Vatan taraqqiyoti" partiyasi – 1990-yillarning boshida demokratik islohotlarni qo'llab-quvvatlagan, fuqarolik jamiyatini shakllantirish g'oyasini ilgari surgan. Keyinchalik XDP bilan qo'shib ketdi.

3. “Adolat” sotsial-demokratik partiyasi – 1995-yilda tashkil etilgan bo‘lib, asosan huquqiy davlat qurilishi, adolat tamoyillariga asoslangan jamiyat barpo etish g‘oyasini ilgari surdi.

4. “Milliy tiklanish” demokratik partiyasi – milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, milliy g‘oya va mafkurani mustahkamlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni maqsad qilgan.

5. “Fidokorlar” milliy demokratik partiyasi – 1998-yilda tashkil etilib, mustaqil O‘zbekiston taraqqiyotini jadallashtirish, fuqarolarning erkin va farovon hayotini ta’minlashni asosiy vazifa qilib oldi.

6. 2000-yillarga kelib partiyalar soni qisqarib, ularning faoliyati integratsiyalashgan holda rivojlanib bordi.

Siyosiy partiyalarning jamiyat hayotidagi o‘rni:

- Siyosiy partiyalar fuqarolar manfaatlarini ifoda etuvchi kuch sifatida faoliyat yurita boshladilar.
- Parlament – Oliy Majlis tarkibida partiyalarning ishtiroki siyosiy plyuralizmni ta’minladi.
- Jamiyatda siyosiy madaniyatning shakllanishiga, fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirokini kengaytirishga xizmat qildi.

Jadval -1. O‘zbekistonda siyosiy partiyalarning shakllanishi (1991–2025-yillar)

Partiya nomi	Tashkil topgan yili	Asosiy maqsad va g‘oyalar	Keyingi taqdiri / o‘zgarishlar
O‘zbekiston Xalq demokratik partiyasi (XDP)	1991	Ijtimoiy adolat, aholining keng qatlamlari manfaatlarini himoya qilish	Hozir ham faoliyat yuritmoqda
“Vatan taraqqiyoti” partiyasi	1990-yillar boshi	Demokratik islohotlarni qo‘llab-quvvatlash, fuqarolik jamiyatini shakllantirish	1998-yilda XDP bilan qo‘shilgan
“Adolat” sotsial-demokratik partiyasi	1995	Huquqiy davlat qurish, adolatli jamiyat barpo etish	Hozir ham faoliyat yuritmoqda
“Milliy tiklanish” demokratik partiyasi	1995	Milliy qadriyatlar va madaniyatni tiklash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash	2008-yilda “Fidokorlar” bilan qo‘shilgan
“Fidokorlar” milliy demokratik partiyasi	1998	Mustaqillikni mustahkamlash, islohotlarni jadallashtirish	2008-yilda “Milliy tiklanish” bilan qo‘shilgan
O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasi (O‘zLiDeP)	2003	Tadbirkorlar, ishbiarmonlar va xususiy mulkdorlar manfaatlarini himoya qilish	Hozir ham faoliyat yuritmoqda

Ekologik harakat va partiyalar	2008	Atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik	2019-yilda “Ekologik partiya” sifatida qayta tashkil etildi
O‘zbekiston Ekologik partiyasi	2019	Atrof-muhitni asrash, yashil iqtisodiyot tamoyillarini ilgari surish	Hozir faoliyat yuritmoqda
2020–2025-yillar	-	Mavjud partiyalar (XDP, Adolat, Milliy tiklanish, O‘zLiDeP, Ekologik partiya) siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etmoqda	Partiyalar tizimi integratsiyalashgan holda davom etmoqda

Shunday qilib, mustaqillikning dastlabki yillarida O‘zbekiston siyosiy hayotida yangi davr boshlandi. Siyosiy uyg‘onish, fuqarolarning siyosiy faolligi hamda turli partiyalarning shakllanishi mamlakatda demokratik islohotlarning muhim qismi bo‘ldi. Bu jarayonlar nafaqat siyosiy tizimni yangiladi, balki fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga ham katta hissa qo‘shdi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Jalilov Z. O‘zbekistonda siyosiy partiyalar tizimi shakllanishi va rivojlanishi. – Toshkent: Universitet, 2025.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining rasmiy veb-sahifasi: www.parliament.gov.uz
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi materiallari: www.elections.uz